

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
AGRÁRPOLITIKA**

Időszak:

2013. október

Dátum:

2013. november 20.

SZÁZADVÉG
ALQJITVÁNY

SZÁZADVÉG
gazdaságkutató zrt.

STRATEGOPOLIS
KÖMÉNYIPARI ÉS TANULÁSI ÉRTÉKELÉSI KUTATÓ ZRT.

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	1
1. Monitoring	2
1.1 Agrár-külkereskedelmünk január-augusztusi változása	2
1.2 Az élelmiszerek fogyasztói árának változása	4
1.3 Termelői árak változása	5
1.4 Jogszabályi összefoglaló az agrárágazatot érintő főbb változásokról	8
2. Elemzés	11
2.1 Szerbia és Magyarország kétoldalú kapcsolatainak alakulása, a szerb EU-s csatlakozás lehetséges hatásai.....	11
2.2 Szociális szövetkezetek nemzetközi viszonylatban	13

Vezetői összefoglaló

2013. első nyolc hónapjában hazánk agrár-külkereskedelmi egyenlege az előző év azonos időszakához képest mintegy 10 százalékkal csökkent, a mérlegtöbblet értéke 2 234 millió euró volt. Az export 2,5 százalékos mérséklődése az import 6 százalékos csökkenésével párosult. Augusztusban az exportált búza mennyisége közel 40 százalékkal nőtt, míg a kukoricáé 65 százalékkal csökkent az előző augusztusi értékhez képest. A kukorica termelői árának csökkenését várhatóan részben kompenzálja majd, hogy a korábbi 5,8 millió tonnás várható termésmennyiséget az elemzők 6,8 millió tonnára módosították.

Az élelmiszerek fogyasztói ára az előző hónaphoz viszonyítva 0,1 százalékkal emelkedett. A KSH által közzétett, éves bázisú – igen kedvező, 0,9 százalékos – fogyasztói ár növekedést az élelmiszerek árának növekedése alig haladta meg: értéke 1,1 százalék volt.

A 2014-2020-as Vidékfejlesztési Program késedelmes indulása esetén szükség lehet az októberi kormánydöntéssel 40 milliárd forintos kerettel hazai kockázatra vállalt kifizetést meghaladó forrásallokációra.

A 2014–2020-as európai uniós programok lebonyolításának alapelveiről szóló 1731/2013. (X. 11.) Kormányhatározat iránymutatásai az EMVA/EHA alapok esetében a kohéziós alapokhoz képest nagyobb kockázatokat rejtenek. Az egyes alapokból finanszírozott OP-k tervezéséért felelős intézmények együttműködési készsége korlátozott, ezért a több alap által támogatott (multifund finanszírozású) beavatkozások lehetősége csekély.

A szerb-magyar agrár-külkereskedelmi mérleg kiegyensúlyozatlan, ugyanakkor a szerb piac jelentős potenciált rejt, elsősorban a feldolgozott agrártermékek vonatkozásában. Szomszédunk uniós csatlakozása ugyanakkor kockázatot jelent a hazai cukor- és izoglükózipar számára.

Ehavi elemzésünkben kitekintést adunk a szociális szövetkezetek nemzetközi tapasztalataira. Összefoglalóan megállapítható, hogy az igen változatos struktúrákban megvalósult rendszerek alapvető célja a munkahelyteremtés mellett az ellátatlan szociális igények kielégítése. A rendkívül sokféle szervezeti struktúrában, szabályozási környezetben, támogatási feltételek között, működési céllal létrejött modellek sikeresnek tekinthetők. A szociális szövetkezetek többségére jelentős foglalkoztatóként tekinthetünk. Kiemelkedő – sokszor sajnos kizárólagos – szerepük van a valamely szempontból hátrányos státuszú, de munkaképesek foglalkoztatásában. Hazánk vonatkozásában is igen jelentős munkaerő kapacitást jelentenének a nagy élőmunka igényes mezőgazdasági tevékenységek vonatkozásában. A szociális vállalkozásokat érintő jellemzők, hogy hiányoznak vagy gyengén fejlettek a működésüket meghatározó szabályozási mechanizmusok, illetve nincs a társadalom által (el)ismert intézményrendszerük. Ennek következtében a hátrányos helyzetűeket érintő társadalmi előítéletek és a profitmaximalizálásra nem törekvő szervezeti berendezkedés miatt nem alakul ki a harmadik szférát támogató befektetői háttér.

1. Monitoring

1.1 Agrár-külkereskedelmünk január-augusztusi változása¹

A KSH által közzétett, legfrissebb külkereskedelmi adatok szerint az agrárgazdasági kivitel 2013. első nyolc hónapjában meghaladta az 5,2 milliárd eurót. A pontos adatok szerinti 5 209,3 millió eurót kitevő export 2,2 százalékkal, mintegy 116 millió euróval kevesebb, mint az előző évi bázis. Az agrárexport mérséklődése a nemzetgazdasági kiviteli részesedésben is érzékelhető, hiszen a tavalyi 9,9 százalékos arány idén 9,7 százalékra csökkent.

Import tekintetében is módosultak az adatok; a 2 945,1 millió eurós január-augusztusi behozatal a bázisidőszakhoz viszonyítva 4,3 százalékos növekedést mutat. A behozatal mintegy 124 millió euróval több, mint az előző év azonos időszaki szint. Az import tekintetében két százalékpontos, 6 százalékra történő nemzetgazdasági arányerősödés figyelhető meg.

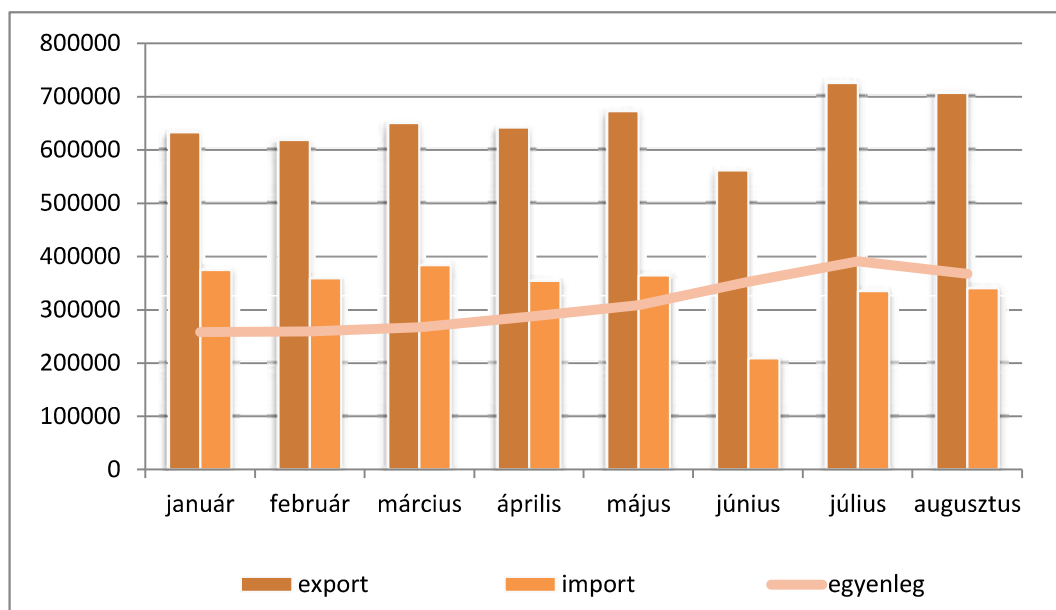
Az export és import egyenlegeként mért **agrár-külkereskedelmi szaldó**, a mintegy másfélszer nagyobb exportból adódóan bőven **pozitív**. Az időarányos mérlegtöbblet **2 234 millió euró**, ami **9,6 százalékkal alacsonyabb az előző év azonos időszaki szintnél**.

A külkereskedelmi adatok havi bontása sajnos nem mutat kedvező folyamatokat. Havi bontásban június és július között ugrásszerűen növekedett **az export**, majd **augusztusban csökkent**. Míg júliusban az export elérte a 725 millió euró volt, addig az augusztusi kivitel értéke 707 millió euróra csökkent. A mérséklődés oka a növényi termékek kivitelének csökkenése, a kalászos növények betakarítását követően a kivitel ugrásszerűen 68 millió euróról 239 millió euróra emelkedett június és július között, mely augusztusban 220 millió eurót tett ki. **Az értékcsökkenés elsősorban nem a külföldre értékesített mennyiségnek, hanem az export értékesítési ár csökkenésének köszönhető.**

Kedvező jelenség azonban, **hogy az export 2,5 százalékos mérséklődésénél nagyobb mértékben, 6 százalékkal csökkent az import nagysága** július és augusztus között, a júliusi 390 millió euróról augusztusban 367 millió euróra esett vissza. **A csökkenés hátterében az élelmiszeripari készítmények behozatalának visszaesése húzódik meg.**

¹ <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?page=2&szst=QKT>

1. ÁBRA: AGRÁR-KÜLKERESKEDELMÜNK JANUÁR-AUGUSZTUSI VÁLTOZÁSA (EZER EURÓ)

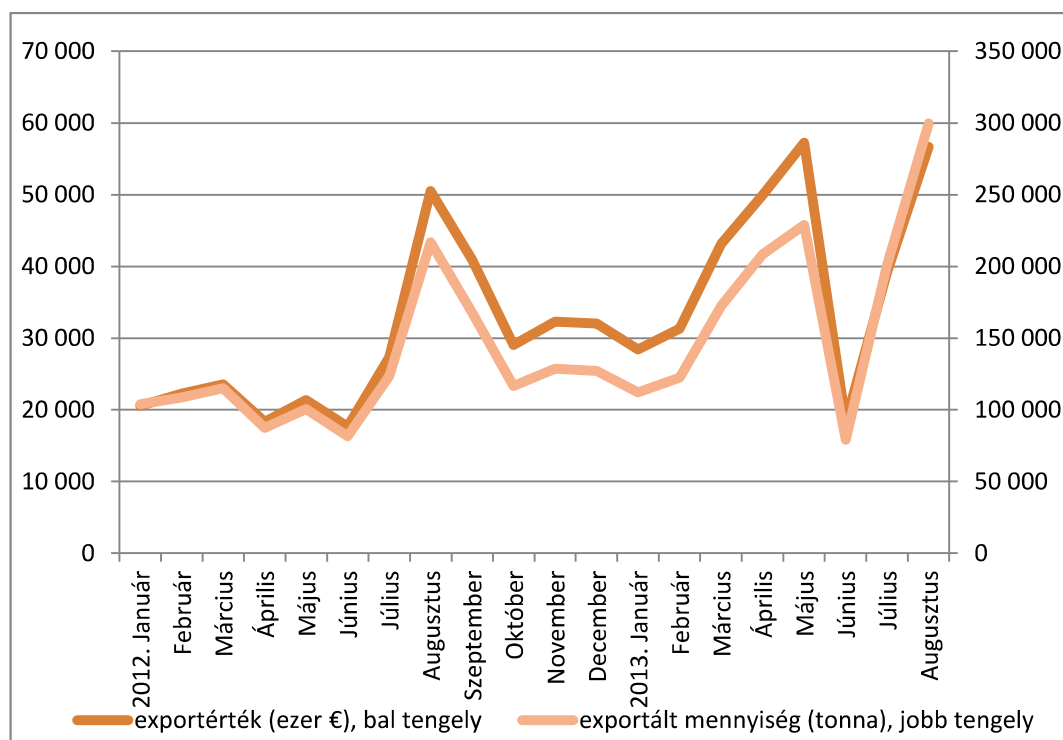
Forrás: KSH

A **búza havi exportértékesítése** az év során nem tendenciaszerűen alakult, az értékesített mennyiség júniusban jelentősen, felére esett vissza, így alig haladta meg a 79 ezer tonnát. A júniusi, vélhetően betakarítási munkálatok miatt² bekövetkezett csökkenés után az értékesített mennyiség megemelkedett, így augusztusban már 299 ezer tonnát exportáltunk. Ez a mennyiség **38 százalékkal magasabb, mint egy évvel korábban**. Az exportmennyiség emelkedését az ár nem követte, hiszen az csupán 14 százalékos javulást mutat az előző év augusztusához viszonyítva. Az exportált mennyiség jelentős része Olaszországban, Németországban, Romániában és Hollandiában talált gazdára.

A kukorica esetében augusztusban érzékelhető jelentős visszaesés, mind az előző hónaphoz, mind pedig az egy évvel korábbi mennyiséghez viszonyítva. Az előző havi 188 ezer tonna **értékesített kukorica mennyisége augusztusra 127 ezer tonnára csökkent**, mely tavaly augusztushoz képest több mint 64 százalékos visszaesés. Az exportált mennyiség visszaesése vélhetően azzal magyarázható, hogy **augusztusra a gazdák az óévi kukoricát értékesítették, míg az évi betakarítás csak szeptemberben indult meg**. A raktárak pillanatnyi kínálat visszaesést éltek meg. Az exportárak csökkenése a kukorica esetében is érzékelhető.

² Az elmúlt négy év adatait elemezve látható, hogy júniusban rendre 30 százalékos exportcsökkenés figyelhető meg az előző hónaphoz képest. Ennek hátterében vélhetően a betakarítási tevékenységre való összpontosítás és a végleges mennyiség pontos ismeretének hiánya áll.

2. ÁBRA: A BÚZA EXPORTÉRTÉKE ÉS AZ EXPORTÁLT MENNYISÉG KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS

Forrás: KSH

Az év első nyolc hónapjában jelentősen nőtt több termékcsoporthoz exportja, ennek megfelelően a tejtermékek kivitele 20 százalékkal emelkedett, így meghaladta a 258 millió eurót, mely elsősorban a magasabb exportáraknak volt köszönhető. Ezzel szemben az import csupán 11 százalékkal bővült, a tejtermékek szaldója ebből fakadóan több mint háromszoros növekedést ért el az egy évvel korábbi szinthez képest. A tejtermékekben belül kiugróan nőtt a nyerstej (20 százalék), a vaj és vajkrém (60 százalék), a sajt és túró (40 százalék) kivitele. A tojás és méz termékek is növelni tudták az exportból származó árbevételüket.

Az exporton belül meghatározó növekedést tudott elérni a gabonából készült élelmiszeripari készítmények exportja is, 23 százalékkal 125,9 millióra emelkedett az exportértékesítés. A növekedést elsősorban a kenyér és cukrászsütemények 16 százalékos bővülése idézte elő, melyet főként Csehországba, Romániába és Szlovákiába szállítottunk.

1.2 Az élelmiszerek fogyasztói árának változása³

A KSH által november 12-én közzétett adatok szerint a fogyasztói árak 0,9 százalékkal voltak magasabbak, mint egy évvel korábban. Így az infláció január-októberi aggregált értéke 1,9 százalékot tett ki, mely az elmúlt évtizedek legalacsonyabb értéke. Az archív adatok szerint 1979 óta nem volt ennyire alacsony az infláció.

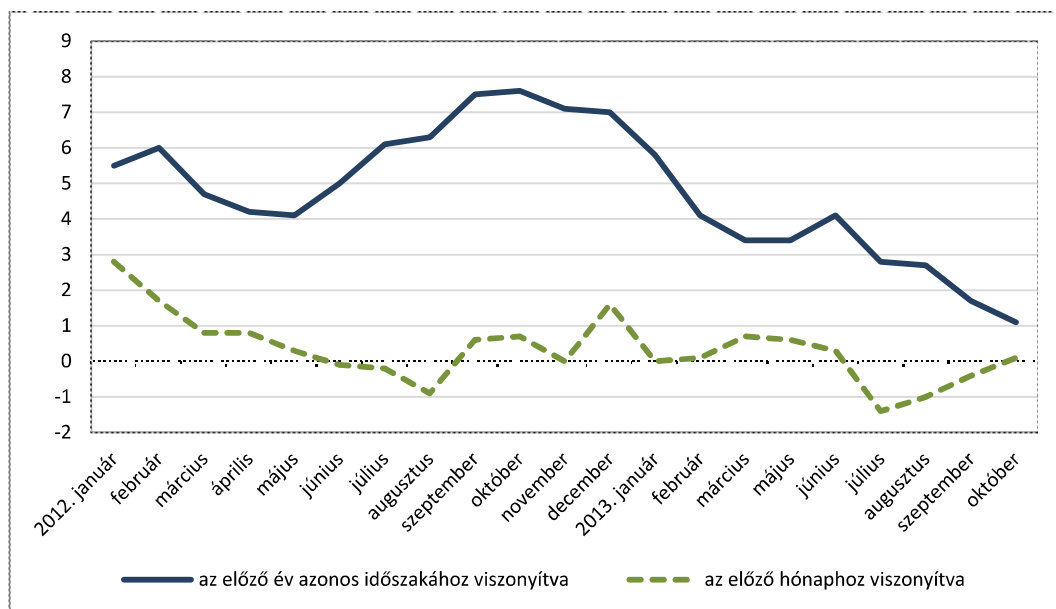
³ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qsf001.html

Az élelmiszerek ára a 0,9 százaléknál 0,2 százalékponttal nagyobb mértékben, **1,1 százalékkal emelkedett**. Ezen belül megnövekedett a sajt, a tej a sertéshús ára; azonban árcsökkenés következett be a liszt (13,1 százalék), a tojás (12,9 százalék), a cukor (10,3 százalék), valamint a csokoládé és a kakaó esetében. Az átlagosnál nagyobb mértékben, 10,5 százalékkal emelkedett a szeszes italok, dohányárak ára.

Az élelmiszerek fogyasztói ára az előző hónaphoz viszonyítva 0,1 százalékkal emelkedett. Ennél valamelyest magasabb arányú áremelkedés volt megfigyelhető a tojás (2,4 százalék), a sajt (1,7 százalék), a tej (1,6 százalék) és a száraztészta esetében. Csökkenés volt tapasztalható a liszt (2,5 százalék), a cukor (1,8 százalék), a párizsi és kolbász árában is.

A fogyasztói áremelkedés ütemének éves bázison való csökkenése egyértelműen a kedvező terméseredményekkel és a mezőgazdasági termények alacsonyabb termelési árával magyarázható.

3. ÁBRA: FOGYASZTÓI ÁRAK VÁLTOZÁSA (SZÁZALÉK)

Forrás: KSH

1.3 Termelői árak változása⁴

Októberben a búza jegyzése a chicagói árutőzsdén jelentős ingadozás ellenére 250 USD/tonna körül stabilizálódott. Ennek oka, hogy a búza árát pozitív és negatív tényezők is befolyásolták: Kanadában a betakarítás lassan a végéhez közeledik, az előrejelzések 4 millió tonnával több, akár 31 millió tonnát meghaladó terméseredményt prognosztizálnak. Ez a mennyiség a világpiacon komoly exporttöbbletet eredményezhet, nyomást gyakorolva a tőzsdei árakra. Ezzel szemben a déli félteke legnagyobb exportőrének számító Ausztráliában az aszály rontja a hozamkilátásokat, sőt Argentínában is gyenge terméseredményekkel kell számolni. A dél-amerikai terményhiányt tükrözi, hogy a búza belpiaci ára 600 USD/tonna fölé kúszott. A párizsi árutőzsdén az észak-

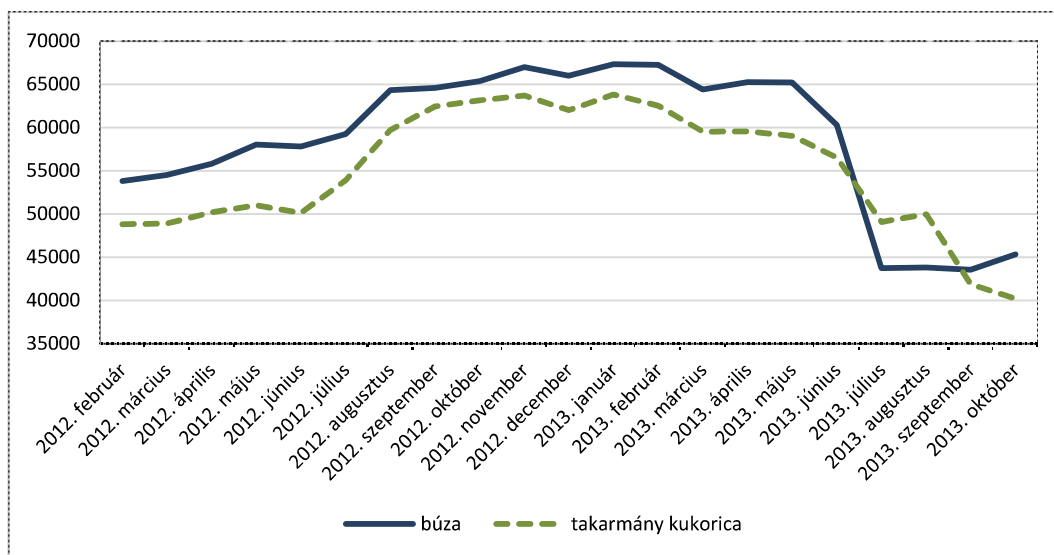
⁴ <https://pair.aki.gov.hu/pair-public/general/home.do?lang=hu>

afrikai országok európai búza iránti élénk kereslete miatt a termény jegyzése 7 százalékkal növekedve 200 euró/tonnára emelkedett. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet adatai szerint **Magyarországon, a fizikai piacokon 45 ezer Ft/tonna áron kereskedtek a búzával, mely az előző év azonos időszakához viszonyítva 32 százalékos visszaesés.**

Az Európai Bizottság – közzétett jelentése alapján⁵ – ez év első 10 hónapjában **8 millió tonna búza kivitelére adott engedélyt, mely közel duplája az egy évvel korábbi mennyiségnek**, ez tükrözi az EU kedvezőbb terméseredményeit.

A kukorica októberi ára 175 USD/tonna volt a Chicagói árutőzsdén. Jelenleg zajlik a világ minden pontján a kukorica betakarítása, a terméseredményekre vonatkozó előrejelzések biztatóan alakulnak. Különösen kedvező betakarítási prognózisok láttak napvilágot az USA kukorica terméseredményeiről, az USDA (USA mezőgazdasági minisztériuma) 362 millió tonna terméseredményt jelzett előre. Az árakra nyomást gyakorol a nagy mennyiségű készlet, valamint az is, hogy az USA Környezetvédelmi Hivatalából származó információk szerint előreláthatólag az USA 2014-ben csökkenteni fogja az etanol kötelező 10 százalékos bekeverési arányát. A Párizsi árutőzsdén a kukorica ára 4 százalékkal emelkedett, 174 euró/tonnára, mely az európai kikötők élénk terményforgalmának köszönhető. **Magyarországon a korábbi 5,8 millió tonna kukorica termésmennyiséget az elemzők 6,8 millió tonnára korrigálták**, tekintve, hogy a nyár végi aszályt csapadékos ősz követte, és így a növény még regenerálódni tudott. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet Piaci Árinformációs Rendszer (AKI PÁIR) adatai alapján október hónapban **a kukorica ára elérte az év eddigi legalacsonyabb szintjét**: a hónap közepén **38 ezer Ft/tonnáért** lehetett beszerezni, mely 37 százalékkal alacsonyabb érték, mint egy évvel korábban.

4. ÁBRA: A BÚZA ÉS A KUKORICA TERMELŐI ÁRÁNAK VÁLTOZÁSA (FT/TONNA)

forrás: AKI PÁIR

⁵ http://ec.europa.eu/agriculture/cereals/presentations/cereals-oilseeds/market-situation-cereals_en.pdf és http://ec.europa.eu/agriculture/cereals/balance-sheets/index_en.htm anyagai.

Az USDA által kiadott piaci jelentés szerint az USA sertéshús termelése nem változott az év során, ennek ellenére az árak augusztusban az előző év azonos időszakához viszonyítva 14 százalékkal emelkedtek. Az EU az előző évinek megfelelő mennyiségű élősertést és sertéshúst értékesített, csupán az export célországainak aránya változott meg. Ebben az évben az export több mint 58 százaléka Kínába, Oroszországba és Hong-Kongba irányult. A Kínába szállított mennyiség 29 százalékkal emelkedett az előző évhez képest. A stabil exporttal ellentétben az import 6 százalékkal csökkent.

Az EU-ban a hasított félsertés ára nem változott az előző év azonos időszakához viszonyítva. Annak ellenére nem nőttek az árak, hogy több ország állománycsökkenést jelentett. Az EU nagy sertéstartó országai közül Németországban 1,6 százalékkal, Spanyolországban 2,9 százalékkal, Dániában 1,2 százalékkal, Olaszországban pedig 6,6 százalékkal csökkent a sertések száma. Az Európai Bizottság által kiadott jelentés szerint az Unió 2013. évi sertéshús termelése 1 százaléknál kisebb mértékben csökken, míg a sertéshús export a szűk kínálatnak köszönhetően várhatóan az egész évre vonatkozóan 4 százalékkal csökken majd.

A KSH statisztikája szerint **Magyarországon az élősertés kivitel január-augusztus között 30 százalékkal haladta meg (78 millió euró) az előző év azonos időszaki értékét.** A kivitel célországai elsősorban Szlovákiába és Románia voltak. Ezzel szemben az élősertés behozatal az előző évi értéktől 34 százalékkal elmaradt (37 millió euró); az import elsősorban Lengyelországból, Szlovákiából és Németországból származott. Az élősertés import mellett mérséklődött a sertéshús behozatal is, mennyisége közel 2 százalékkal, míg értéke 9 százalékkal mérséklődött. **A vágósertés termelői ára** októberben 668 Ft/kg volt, mely **29 százalékos emelkedés az előző évhez képest.** A kedvező folyamatok részben a Kormányzat által elfogadott sertéságazat helyzetét javító intézkedéscsomag megvalósulásával, részben pedig a gabonán hizlalt sertéshús kiváló minőségével, ennek folyamatos külpici keresletével magyarázható.

Az őszi kezdetétől egyre több importtermék jelent meg a hazai nagybani piacon, így a francia és holland burgonya, az olaszországi és spanyolországi cukkini, a spanyolországi és hollandiai jégсалáta és a padlizsán, élesedő versenyhelyzetet eredményezve ezzel a hazai termelőknek. A paprika esetében jelentős a hazai paprikatípusok kínálata, melyet nagy szórással 175-480 Ft/kg-ért értékesítenek. Ez hozzávetőlegesen 25 százalékos növekedés az előző évi árszinthez viszonyítva. Októberben a legnagyobb zuhanás a karfiol termelői árában következett be, az október végi 180 Ft/kg-os ár pár héttel korábban még 40 százalékkal magasabb volt. Gyümölcsök tekintetében egyre gyengébb a kínálat: a hazai nektarin és őszibarack teljesen eltűnt a piacokról, megjelent azonban a gesztenye 600 Ft/kg, illetve a dió 2300 Ft/kg áron.

1.4 Jogszabályi összefoglaló az agrárágazatot érintő főbb változásokról

1768/2013. (X. 25.) Kormányhatározat a 2014–2020 vidékfejlesztési program elindításával összefüggő finanszírozási kérdésekről

A 2014-2020 európai uniós tervezési időszak jelenleg is nyitott kérdései közé tartozik a vidékfejlesztési források 2014-től történő elérhetősége; illetve a megnyitható intézkedések köre. Az új EMVA rendelet és egyéb, a program végrehajtást befolyásoló jogszabályok késedelmes elfogadása miatt a Bizottság által is deklaráltan átmeneti év lesz 2014 az EMVA támogatások tekintetében. Biztosnak tűnik a több éves kötelezettségvállalással érintett, így a két programozási időszakon átívelő jogcímek (pl. agrár-környezetgazdálkodás) támogatása, de elfogadott, hatályos uniós jogszabály e tekintetben még nem áll rendelkezésre.

Annak érdekében, hogy a 2014-2020 időszak uniós forrásainak késedelmes rendelkezésre állása (a 2014-2020-as Vidékfejlesztési Program elfogadása) esetén is kihelyezhetőek legyenek a 2014-re vonatkozó uniós jogszabályban meghatározott jogcímek, a Kormányzat 40,150 milliárd forint összegben nemzeti kockázatra kötelezettséget vállal a kifizetésekre. Ez egyúttal feltételezi a források kezelését eddig végző intézményrendszer további működtetését is.

Kérdéses azonban, hogy egy megengedő jellegű – több jogcím megnyitását lehetővé tevő – végleges uniós jogszabály életbe lépésével a jelzett összeg milyen mennyiségű támogatási kérelem kezelésére lesz elegendő, tekintettel arra, hogy a kifizetések éves szintje az EMVA forrásaiból ennél jóval jelentősebb: 2012-ben például csak az I. tengely intézkedéseit illetően 53,65 milliárd, a teljes programot tekintve pedig közel 157 milliárd Ft kifizetése történt meg.

A 2014-2020-as Vidékfejlesztési Program késedelmes indulása esetén mérlegelendő, hogy a Kormányzat – figyelemmel követve a 40 milliárd forint lekötését és kifizetéseit – szükség esetén további forrásokat bocsásson a Program rendelkezésére. Ebben az esetben csak azon jogcímek esetén javasolt további nemzeti források bevonása a programfinanszírozásba, amelyeket legalább előzetes szakértői egyeztetések alapján Brüsszel által elfogadhatónak, uniós társfinanszírozásra jogosultnak nyilvánítottak.

1731/2013. (X. 11.) Kormányhatározat a 2014–2020-as európai uniós programok lebonyolításának alapelveiről

A Kormányhatározat átfogó célja olyan, állami hatáskörben, kiszervezett feladatok nélkül létrejövő intézményrendszer kialakítása, amely költséghatékonyan képes kezelni az uniós források kihelyezését; a potenciális kedvezményezettek számára a jelenleginél kisebb adminisztrációs terhek mellett. Megfogalmazásra, megerősítésre kerül több olyan működési kitétel, amely alapelvek szintjén jelenleg is a végrehajtási intézményrendszer részét képezi (pl. támogatásban részesülők kötelezettségeinek deklarálása, azok nem teljesítése esetén szankciók meghatározása).

A Kormányhatározat 18. pontja külön kitér az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (a Kormányhatározat szövegében helytelenül írva: Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap), valamint az Európai Halászati Alap (EHA) többi alappal történő egységes eljárásrendjének kidolgozására. Sajnálatos módon **a határozat szövege nem veszi figyelembe az alapok működésének sajátosságait, így az egységes eljárásrend egy minimális szintű egységesítésén túli ellehetetlenülését** (pl. megvalósíthatósági határidők mezőgazdaság esetén, vegetációs fázisok, vagy állatállomány bővítés-csökkentés természetes időtartama miatt, stb.).

Szintén **nem kerül figyelembe vételre az EMVA/EHA** (utóbbi 2014-től Európai Tengerügyi és Halászati Alap, ETHA), **illetve a mezőgazdasági támogatások által érintett ügyfélkör nagysága**: a területalapú támogatásokat (közvetlen támogatásokat) igénylők köre mintegy 200 000 ügyfél, ezen felül pedig az EMVA „pályázatos” jellegű támogatási konstrukcióinak ügyfélszáma mintegy 50-60 000 fő. A többi alap összesített ügyfélszáma ennél egy nagyságrenddel alacsonyabb. A nagyszámú ügyfél jelentős adminisztrációs kapacitást köt le, az intézményrendszere kialakult, a feladatainak döntő hányadát állami szereplők (Vidékfejlesztési Minisztérium részlegei és háttérintézményei, valamint a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal) látják el. A Kormányhatározat 13. pontja szerint „Az európai uniós elvárások mentén, meghatározó állami szerepvállalás mellett, állami tulajdonban lévő szervezeten keresztül kell megvalósítani a pályázati rendszer egységes, nemzeti szintű informatikai nyilvántartását, nyomon követését, monitoringozását.” Az állami szerepvállalás jelenleg is megvalósul, de a bemutatott ügyfélkör nagyságát és a jelenleg használatban álló informatikai rendszer fejlesztésére fordított összegeket tekintve kérdéses, hogy a nemzeti szintű egységes rendszer kialakítása mennyire költséghatékony módszer. Szintén kérdéses, hogy **egy új rendszer akkreditációja milyen késésekhez vezet az egyes fejlesztési források megnyitása esetén**, mely nem csak az EMVA kereteit érintené. Célravezetőbbnek látszik a későbbiekben említett jelenlegi rendszerek összekötése, melyre a Kormányhatározat 14. pontja is javaslatot tesz.

A Kormányhatározat 18. pontja szerint a támogatásban részesülők kötelezettségeinek nem teljesítése esetén megfelelő jogkövetkezményt kell alkalmazni. Életszerűségi szempontokat figyelembe véve a jogkövetkezmény nem lehet azonos súlyú egy csekély összegű, néhány ezer eurós, illetve egy adott esetben több millió euró támogatással megvalósuló projekt esetében. Nem egyezők például a vis maior helyzetek a mezőgazdaság és más ágazatok összevetésében; alapvetően kevés az a közös szabályozási terület, amely ésszerű keretek között alkalmazható az összes uniós támogatási rendszerre.

A többi alappal való együttműködés megteremtésének lehetőségét az EMVA-n belül a közösségvezérelt helyi fejlesztések (CLLD) látják, láthatják el, de **az eddigi tervezési munkák során a többi alap hazai kezelője jellemzően nem mutatott érdemi hajlandóságot ennek az eszköznek az alkalmazására**; azaz az EMVA és a strukturális alapok (pl. ESZA, ERFA) forrásainak CLLD-n keresztüli együttműködésére. A forrásfelhasználásban jelenleg közreműködő **szakértők szerint az alapokat működtető intézményrendszer kialakítása az EMVA és ETHA esetében több hátránnyal jár (jelentős időbeni késést okozva a potenciális kedvezményezettek felé), mint**

amennyi előny esetlegesen származna belőle. Célszerűnek látszik viszont az EMVA és ETHA kedvezményezetti adatait tartalmazó adatbázisokat olyan nemzeti hatáskörű intézményekkel összekötni (pl. NAV), amely jelentősen egyszerűsítene a pályázók adminisztrációs terheit, illetve hatékonyabb ügyféllenőrzést tenne lehetővé állami oldalon.

Az EMVA és az ETHA intézményrendszere jelenleg a formálódó uniós jogszabályok értelmezésével, véleményezésével, ennek mentén a hazai szabályozás kialakításával jelentős mértékben le van terhelve. Mindeközben zajlik a 2007-2013-as időszak támogatásainak kezelése. **A jelentős átalakulással, átalakítással járó intézményi változások nagy valószínűséggel csak az ügyfélkör hátrányára, elégedettségi mutatóik csökkenése árán tehetők meg.**

1701/2013. (X. 4.) Kormányhatározat a Tisza-tó Nemzeti Programról

A Kormányhatározat hosszas egyeztetési folyamatok lezárása után keretbe foglalja a kiemelten és egységesen kezelt Tisza-tavi régió fejlesztését.

Vidékfejlesztési vonatkozású összefüggése a program jövőbeli finanszírozása esetén adódik: a tisztán nemzeti forrásokkal rendelkező háztáji állattartás fejlesztésére fordítható összegek felülvizsgálatát írja elő abból a szempontból, hogy e források felhasználásának a Tisza-tó körüli települések tekintetében milyen módon kerülhetnek hatványozottan kihelyezésre.

Az EMVA és az ETHA forrásai – horizontális jellegükből adódóan – nem koncentrálnak egy térségre, vagy régióra, de egyes intézkedések bizonyos szempontokat figyelembe véve elősegíthetik a Program által lefedett terület kiemeltebb fejlesztését.

2. Elemzés

2.1 Szerbia és Magyarország kétoldalú kapcsolatainak alakulása, a szerb EU-s csatlakozás lehetséges hatásai

Szerbia és az EU közti párbeszéd már a délszláv háborút követően, 1999-ben megkezdődött, majd 2008-ban a felek aláírták a Stabilizációs és Társulási Megállapodást. Szerbia 2009. december 22-én benyújtotta az Európai Unióba való felvételi kérelmet. Magyarország és Szerbia között számos tekintetben jó szomszédi kapcsolat alakult ki, melyet több határon átnyúló fejlesztés is tükröz, így Magyarország támogatja Szerbia EU-hoz történő csatlakozását.

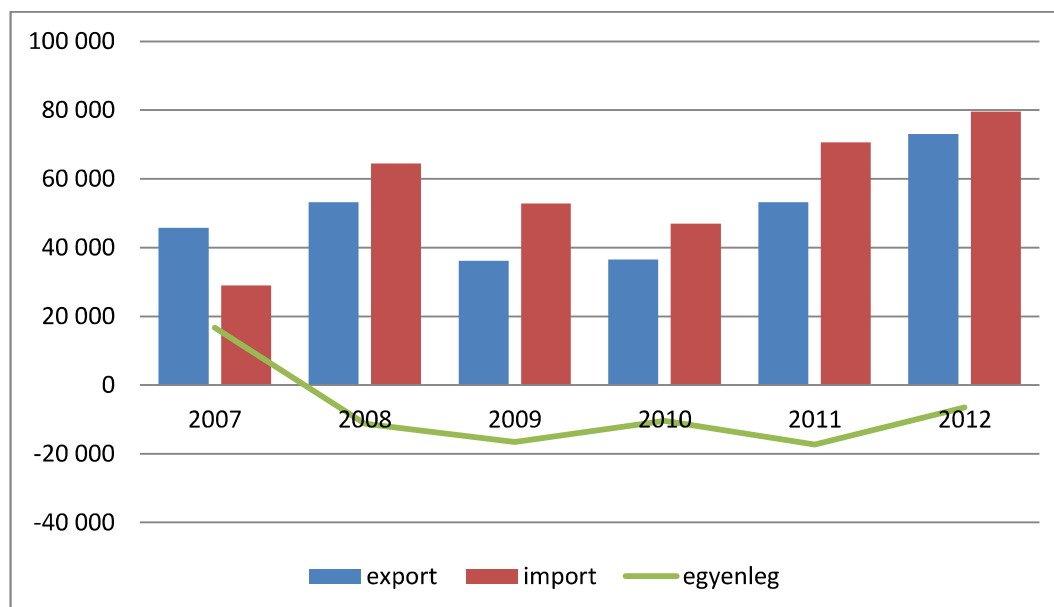
Szerbia EU-hoz történő csatlakozásának magyar vonatkozásai

A kétoldalú agrár-külkereskedelmi kapcsolatokat 2007 óta **kiegyensúlyozatlan kereskedelmi mérleg jellemzi**. Exportunk elmarad az importhoz viszonyítva, mely már négy éve negatív agrár-külkereskedelmi szaldót eredményez déli szomszédunkkal szemben.

Míg a szerbiai magyar agrárkivitelt, 2007-re és 2008-ra 50 millió eurós árbevétel meghaladó export volt jellemző, addig 2009-ben és 2010-ben – a kirobbant pénzügyi, gazdasági válság következtében – ez mélypontra zuhant. A visszaesést a 2011-es és 2012-es év már korrigálta, amikor az export meghaladta a 73 millió eurót.

Importunk ezzel szemben az elmúlt 6 évben dinamikusabban fejlődött, olyannyira, hogy 2012-ben nagysága meghaladta a 79 millió eurót. A növekvő export dinamikusabb behozatallal párosult, így évek óta az agrár-külkereskedelmi egyenleg Szerbia javára dől el.

5. ÁBRA: EXPORT-IMPORT FOLYAMATOK A SZERB-MAGYAR RELÁCIÓBAN (EZER EURÓ)

Forrás: KSH

A célországba irányuló 2011. és 2012. évi agrárexportunk zömét a feldolgozott termékek adták, jelentős értékben szállítottunk a különböző ehető készítményekből (konzervált hús), élelmiszeripari melléktermékből és hulladékból (állatok etetésre szolgáló készítmény), feldolgozott húsaruból (feldolgozott sertéshús) is. Emellett érdemi árbevétellel megjelent még a 2012. évi exportban az olajos magvak (napraforgó mag) az élő állat (élő sertés), valamint a kakaó és kakaókészítmények (csokoládé és kakaótartalmú készítmény, lisztből előállított élelmiszer készítmény) kivitele is.

2013-ban az előző év első nyolc hónapjához viszonyítva az export közel duplájára, 72 millió euróra nőtt. Ezen belül jelentős növekedést ért el az élő sertés (melyet 6,5 millió euró értékben exportáltunk, mely az előző év azonos időszakában 0 euró volt), a napraforgómag, a csokoládé és kakaótartalmú készítmény is.

A 2011. és 2012. évi import vizsgálatából kiderül, hogy **a behozatal szárnyalása mögött egyetlen termékkör húzódik meg: ez a cukor.** 2012-ben 50 millió eurót tett ki a cukor és cukorárak behozatala, mely a 2012. évi teljes importérték 63 százaléka. Fontos hangsúlyozni, hogy 2012-ben az előző évihez viszonyítva 41 százalékkal nőtt a nád- vagy répacukor behozatal, mely így meghaladta a 45 millió eurót, míg a melasz import 5,6 millió eurót tett ki. Emellett Szerbia még italt, szeszes árut, valamint élelmiszeripari mellékterméket is exportált Magyarországra.

Az import tekintetében az év első nyolc hónapjában 9 százalékos csökkenés figyelhető meg, ez 34 millió eurót tesz ki. A csökkenés egyértelműen a nád és répacukor 33 százalékos visszaesésének köszönhető, mely így 9,8 millió eurót jelentett.

Kedvező jelenség, hogy az idei év egyenlege a korábbi évek negatív tendenciáit megtöri, hiszen az első hét hónapban az agrár-külkereskedelmi szaldó 37 millió euró aktívumot ért el.

Szerbia hasonló adottságú termőterülettel rendelkezik, mint Magyarország; a közel azonos klimatikus és termőhelyi adottságok alkalmassá teszik az intenzív mezőgazdasági termelésre. Szerbiában is jelentős a szántóföldi növénytermesztés túlsúlya, melyet tovább erősítve az elmúlt években **nagy mennyiségű forrást allokáltak az öntözés fejlesztésére.** Ennek következtében stabil és kiegyensúlyozott terméseredmények várhatóak a gabonafélék, köztük búza, kukorica, szója, az ipari növények, azon belül a napraforgó, olajrepce és cukorrépa esetében is.

Szerbia EU-hoz történő csatlakozása elsősorban a hazai cukor és izoglükóz ipar számára lehet kedvezőtlen, akár még a jelenlegi izoglükóz kvóta megemelése mellett is.

Szerbia csatlakozása azonban pozitív export eredményekkel is kecsegtet. Ahogy az az exportadatokból is látszik, a hazai élelmiszeripari cégek egyre inkább kezdik felismerni a hozzáadott érték exportjának lehetőségét. **Szerbia jelenleg fejletlenebb feldolgozó iparral rendelkezik, melynek kihasználása számszerűsíthető előnyt hozhat Magyarország számára.**

2.2 Szociális szövetkezetek nemzetközi viszonylatban

Előzmények, jogszabályi környezet

A szövetkezetek kialakulásáról és azok európai elterjedéséről a múltbéli szakpolitikai jelentésben bemutatott elemzésünkben említést tettünk. Jelen elemzés célja, hogy egy átfogóbb képet adjon a szociális szövetkezetek nemzetközi helyzetéről, beleértve az európai szervezeteket és kitekintést adva más földrészeken található szociális szövetkezetekre is.

Az 1934-ben megalkotott Rochdale-i alapelveket 1995-ben fogalmazták újra, melyet követően a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége meghatározta az alábbi szövetkezeti alapelveket⁶:

- Önkéntesség és nyitott tagság elve
- Demokratikus tagi ellenőrzés
- Tagok gazdasági részvétele
- Autonómia és függetlenség
- Oktatás, képzés, tájékoztatás
- Szövetkezetek közötti együttműködés
- Közösség iránti elkötelezettség (ezt 2001-ben háttérbe szorították)

Az alapelvek újbóli meghatározására azért is volt szükség, mert addigra már egyes országokban komoly tapasztalatok halmozódtak fel a szociális szövetkezetek intézményéről. Európában a szociális gazdaság és ezáltal a szociális szövetkezet az olaszországi szövetkezeti mozgalomra alapozva fejlődött ki. De nem minden országban alkotják szövetkezetek a harmadik, vagy szociális szektort. Több országban lelhetők fel alapítványok, egyesületek, mely országokban törvény engedélyezi ezen szervezeteknek, hogy gazdasági tevékenységet folytassanak. Éppen ezért néhány országban a szociális szövetkezetekre vonatkozó jogszabályokat az adott nemzetállam alkotmányára építették fel, ilyen volt Olaszország, Portugália. A görög alkotmány is kifejezetten rendelkezik az állami támogatásáról és más sajátosságokról a szövetkezetekkel kapcsolatban.⁷

Európai kitekintés

Olaszország:

A mediterrán országban a szociális szövetkezetek elterjesztése **kettős célú** volt, egyrészt **ellátatlan szociális szükségletek pótlása**, másrészt az ezzel összefüggő **munkanélküliség csökkentése**. Az idősek, fogyatékkal élők, alacsonyan képzettek kiszorultak a munkaerőpiacról, ráadásul a társadalmi változások (idősödő korstruktúra és a családi felépítés) miatt, eddig nem

⁶ Dr. Bak Klára – A nemzetközi szövetkezeti alapelvek és a szövetkezet fogalmának összefüggései a szabályozásban 6-8 p.

⁷ Dr. Réti Mária – Mit biztosít ma a jogszabályi háttér Magyarországon a szociális szövetkezetekkel kapcsolatban? 11-12 p.

tapasztalt új szükségletek merültek fel. Az egyedül maradt idős emberek ápolására, a szegénység miatt munkára kényszerülő nők gyermekeinek felügyeletére az intézményrendszer nem volt felkészülve.

Ennek eredményeként alakultak ki a 70-es évek végén a szociális szövetkezetek, majd 80-as évekbeli elterjedésüket követően – közel tíz éves vita eredményeként – 1991-ben hozták létre a szociális szövetkezetekre vonatkozó törvényt⁸. Későbbi elterjedésüket segítette, hogy a törvény **nem írt elő a szövetkezetek számára minimális tőkebetétet**.

A törvény kétféle szociális szövetkezetet⁹ különböztetett meg: az első a szociális, oktatási, közösségi és egészségügyi szolgáltatásokra specializálódott szervezet, mely lényegében az alap- és közszolgáltatások hiányára épült rá. A második típusú a foglalkoztatásra alapozott, mezőgazdasági-, ipari- és szolgáltatási tevékenységet ellátó, többnyire tartósan munkanélküli, vagy rehabilitációra szoruló emberekkel (pl.: alkoholista, drogfüggő, elítélt stb.) foglalkozó szervezet.

A szociális szövetkezetek első típusának egyik jellemző formája az előregedő falvakban mutatkozik meg, ahol a munkanélküliség miatti elvándorlás okán a települési lakosság korösszetétele jelentősen eltolódik az idősek javára. A helyi önkormányzatok szociális szövetkezetekkel oldották meg a problémát, és egyúttal munkahelyet teremtettek a fiatalok számára is. A szövetkezeti tagok otthonukban keresik fel az időseket és kitakarítanak, bevásárolnak, vagy kisebb kertészeti/karbantartási munkákat végeznek. A szolgáltatások igénybevételéért a rászorulókat átalányt fizetnek a szövetkezetnek. Másik jellemző tevékenység a hiányos óvodai kapacitás helyettesítésére épül. Ez esetben 7-8 család gyermekeire egy anyuka vigyáz a saját otthonában, amíg a többi szülő dolgozik. Ilyen típusú szociális szövetkezet magyarországi előfordulásaként lehet említeni a debreceni *Cívus Kurácsi Szociális Közhasznú Szövetkezetet*.

A második típusba sorolható szövetkezetek estében a **fogyatékkal élők** foglalkoztatását segíti, hogy az 1991-es társadalombiztosítási törvény alapján **utánuk nem kell társadalombiztosítási járulékot fizetni**. Továbbá egyéb jogszabályok a munkaképes populáció arányában kötelező kvótát írtak elő a foglalkoztatásuk támogatása érdekében. Az olasz törvényhozás tovább segítette a szociális szektor fejlődését, a **szervezeti formától függetlenné tette a tevékenységük megítélését** és csak néhány kritériumot támasztott velük szemben. Lehetővé tették a vállalkozási formák közötti átjárást is. „A 2005-ös olasz törvény megteremtette a sokféle szociális vállalkozás pályázatoknál, tendereknél való részleghajlás-mentes kezelésének feltételeit. Ez jó példa lehet a magyar szabályozás számára is. Nem a szervezeti típus (szociális szövetkezet, nonprofit kft stb.),

⁸ Hortobágyi Anna – Szociális szövetkezetek a vidékfejlesztésben

⁹ Bővebben a Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet Nonprofit Kft. – A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében c. tanulmányban

hanem a tevékenység a lényeg, nem a konkrét megvalósulási forma, hanem a szociális tartalom.”¹⁰

A tiszta jogszabályi környezet hatására több mint **7000 szociális szövetkezet van bejegyezve az országban és ezek a szervezetek mintegy 250 ezer embert foglalkoztatnak.** Ez az olasz foglalkoztatottak mintegy 1,09 százaléka (teljes foglalkoztatotti létszám Olaszországban 22,899 millió fő¹¹).

Portugália és Spanyolország:

Az Ibériai-félsziget nyugati partján található országban 1996 óta létezik szociális szövetkezetekre vonatkozó törvény, itt is főleg közösségi ellátások nyújtására, idősök ápolására, gyermekfelügyeletre és fogyatékkal élők foglalkoztatására helyezik a hangsúlyt. 1998-ban egy új szabályozással **létrehozták az ú.n. „Integrációs vállalatot”**, mely magába foglalja a szociális szektorba tartozó szervezeteket, ezzel lendületet adva működésüknek. A törvény lehetőséget nyújtott ezen szervezetek számára, hogy állami forrásból **technikai és pénzügyi támogatásokat** kaphassanak. Kezdeti **beruházásokhoz** kaphatnak **induló támogatást**, majd állami támogatás formájában további segítséget kapnak az első évekre. Ezek mellett **adókedvezménnyel és ösztöndíjjal kiegészített továbbképzési lehetőségekkel is számolhatnak** a szövetkezet tagjai. A harmadik szektor munkaintenzív ágazatokra szakosodott és főleg nőket foglalkoztató tevékenységek a jellemzők (pl.: kertészet, otthoni ápolás, mosoda, vendéglátás stb.); a foglalkoztatás célja a munkához való hozzászoktatás és az önbizalom növelése mellett természetesen a rendszeres jövedelem biztosítása.

Spanyolországban 1999-ben lépett hatályba a szociális szövetkezeteket meghatározó törvény, melyet követtek az ehhez kapcsolódó regionális szabályozások. A szövetkezeteket itt is az olasz mintánál említett két típusba lehet sorolni. Az olasz szabályozással ellentétben, Spanyolországban minimális 3000 eurós tőkekövetelményt határoztak meg a szövetkezetek alapításához, hasonlóan Portugáliához. **Szociális szövetkezetekben, Spanyolországban mintegy 40 000 ember dolgozik**, ami köszönhető az erőteljes állami/önkormányzati támogatásnak. A szövetkezetek csupán 15 százaléka nyilatkozott úgy, hogy nem részesül semmilyen támogatásban. Jellemző az Ibériai félsziget országaira, hogy tilos a tevékenység során képződő haszon elosztása a tagok között.

Érdemes megemlíteni, hogy Spanyolországban alakult az 50-es években az egyik legismertebb szövetkezet: a Mondragon Szövetkezeti Vállalat¹². Az alapítók célja volt, hogy a közösség számára elektronikus háztartási eszközöket gyártó tevékenységből származó részesedést, valós

¹⁰ Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet Nonprofit Kft. – A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében c. tanulmányban, 166. oldal.

¹¹

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Employed_persons_number,employment_rates_and_share_of_part-time_employment,_by_sex,_2012_V2.png&filetimestamp=20130531091300

¹² Drábik János - Mondragon: alternatív gazdasági modell Magyarország számára

<http://www.szoszov.hu/drabik-janos-mondragon-alternativ-gazdasagi-modell-magyarorszag-szamara>

megbízható jövedelemforrást biztosítsanak. A szervezet ma mintegy 100 000 embernek ad munkát és több mint 200 céget foglal még magába, melynek kb. fele szövetkezeti formában működik, így a tagok mintegy 80 százaléka egyben tulajdonos is. A csoportnak saját hitelintézete, nyugdíj és egészségbiztosítója, valamint saját üzlethálózata van, a központi tevékenységet ellátó szervezet neve pedig a Fagor. A foglalkoztatottak kedvezményt kapnak a tagszervezetek által nyújtott tevékenységekből.

Franciaország:

Magyarországhoz hasonlóan a szociális gazdaság és a szociális szövetkezetek fogalma Franciaországban sem túlságosan ismert, sok esetben a fogalmakkal csak a szakértők és a szociális vállalkozók vannak tisztában. A francia szociális szövetkezetek elsősorban a közösségi, kulturális szolgáltatások biztosítását végzik, inkább hiánypótlásra helyezve a hangsúlyt a foglalkoztatással szemben. **A foglalkoztatás emelésére nem a szövetkezeti formát használják, hanem foglalkoztatási célú nonprofit szervezetekbe tömörülnek.** A 2000-es évek elején mintegy 2300 ilyen típusú szervezet volt szerte az országban és mintegy **220 000 embert foglalkoztatott.** Jelenleg nincs egységes politikai akarat ezen szervezetek támogatására vonatkozóan, de egyes politikusok törekednek arra, hogy közbeszerzések esetén ezeket a szervezeteket részesítsék előnyben.

Lengyelország:

Történelmi hagyományaiban Lengyelország igencsak hasonlít Magyarországra, éppen ezért mindenképp érdemes áttekinteni egy hazánkkal egy időben EU tagságot elnyerő ország szociális szövetkezetekre vonatkozó berendezkedését. A Lengyelországban is végbemenő rendszerváltás után kezdett lassan erősödni a szociális szektor. **A szociális szövetkezetek, több nyugat-európai országgal ellentétben profitot termelnek,** de itt is a közösség érdekeit tartják szem előtt, éppen ezért a profit maximalizálását kizárják. A szervezeti felépítés jelenleg vegyes, léteznek **szociális integrációs centrumok, klubok és terápiás foglalkoztatók.** 2006-ban törvényben szabályozták, hogy a szociális szövetkezeti forma, elsősorban munkaintegrációs, foglalkoztatási célra jöhet létre. Miután az egyesületek és az alapítványok számára tiltott a gazdasági tevékenység, ezért a szövetkezetek ebben a szűk szegmensben próbálják megtalálni a helyüket. Az állam leginkább vezetők részére biztosított képzésekkel, tréningekkel próbálja segíteni elterjedésüket, illetve a szervezetek kooperációval próbálnak olyan platformot létrehozni, ahol be tudják mutatni egymásnak tapasztalataikat. Egy 2003. évi törvény alapján az önkormányzatoknak lehetőségük van közfeladatokat delegálni szociális szövetkezetek számára, ezek leggyakrabban sportot, közösségi ellátást, kultúrát és turizmust, valamint egészségmegőrzést érintő tevékenységek.

Európán kívüli kitekintés

Japán:

A távol-keleti szigetországban is alakultak szociális szövetkezetek, melyek három fő célcsoportot céloztak meg:¹³

- a munkanélkülieket,
- a fogyatékosokat, és
- az időseket és fiatalokat.

Japánban **az állami tulajdonban lévő épületek** (iskolák, minisztériumok) **takarítását bízták tartós munkanélküliekből álló szociális szövetkezetekre**. Ezek a szerveződések pár év alatt önfenntartóvá váltak és az állami szektor intézményeinek nyújtott szolgáltatásokon felül további megbízásokat vállaltak.

Latin-Amerika:

Habár a társadalmi-gazdasági berendezkedés számos területen különbözik az Európai Uniótól, mégis több olyan pontot lehet találni, mely a harmadik szektor tekintetében hasonlít az európai viszonyokra. **A szociális gazdaság alapvetően itt is a szolidaritásra épít**, és a szervezeti rendszere is hasonlóképp épül fel: **alapvetően szövetkezetek, egyesületek, alapítványok és civil szervezetek** alkotják. Ezek a vállalkozások **nem elsődlegesen karitatív szervezetek**, hanem a foglalkoztatásra alakult nyereségszerzési céllal létrehozott társaságok. Hasonlóan az európai viszonyokhoz, **a két alapvető problémát a társadalmi láthatóság és az intézményes megjelenés hiánya jelenti**, ami által gazdasági és politikai szempontból háttérbe szorulnak és amely finanszírozási problémákat is eredményez. A Latin-Amerikában végzett vizsgálatok alapján 2009-ben **a szociális és szolidáris gazdaság megközelítőleg mégis több mint 700 000 szervezetet és közel 14 millió tagot számlált**.¹⁴

Nemzetközi szervezetek ajánlásai a szociális szövetkezetek erősítésére

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2003-ban a szociális szektorra vonatkozó ajánlásai során kiemelte **az ideális szervezeti formák meghatározásának fontosságát, az egyes nemzetállamokban található jó gyakorlatok bemutatásának jelentőségét** a közösségek számára. Hangsúlyozta, hogy a **helyi szociális szolgáltatások esetében a pályázatoknál és a tendereknél ár helyett élvezzenek prioritást a helyi orientációs szempontok és meglévő kapcsolati hálóra ráépült projektek**.

A Szociális Szövetkezetek Európai Szövetsége 2008-ban ezt kiegészítette azzal, hogy a közbeszerzéseknél a legolcsóbb árajánlatok helyett a legjobb árajánlatokat fogadják el, ezzel

¹³ Somai József A szolidaritás megújuló formája <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00138/somaij.html>

¹⁴ Bővebben: Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Szociális gazdaság Latin Amerikában (2012/C 143/06)

figyelembe véve a társadalmi, szociális és környezeti dimenziót is. Továbbá az ilyen típusú beszerzéseknél a hátrányos helyzetű foglalkoztatottak érdekében definiálni kell a „védett munkahely” fogalmát. Kiemelik még az átlátható finanszírozás és a szövetkezetek potenciális vezetőinek képzését és a közöttük lévő információáramlást biztosító platformok fontosságát, ehhez kapcsolódóan az illetékes munkaügyi szervezetek bekapcsolását a szociális szövetkezetek életébe.

*Európai Unió ajánlások a szociális vállalkozások támogatói hátterének kialakítására*¹⁵

Válaszul a szociális gazdaság, ez által a szociális szövetkezeteket érintő szektor terjedésére és a nemzetközi szervezetek által megfogalmazott ajánlásokra az Európai Bizottság is megtette az ajánlásait a szociális vállalkozásokat illetően.

A szociális gazdaság az Európai Unióban 11 millió alkalmazottat foglalkoztat, vagyis az összefoglalkoztatás 11 százalékát biztosítja. Ezek a szervezetek sajátos társasági formájú jogi személyek lehetnek (pl.: szövetkezetek, alapítványok, egyesületek, szövetségek), összefoglaló jellemzőjük, hogy irányítási módjuk kedvez a részvételnek és a nyitottságnak. Általában teljesítetlenül maradt igényeket pótolnak szociális innovációval, ezzel elősegítve a folyamatos fejlődést. Az Unió országaiban a helyi viszonyoktól függően különböző típusú, különböző hiánypótló tevékenységet ellátó társadalmi vállalkozások alakultak ki.

Az Európai Bizottság ezért nem szándékozik kötelező elvű előírásokat megjelentetni, hanem **ösztönözni kívánja a tagállamokat, hogy a szociális vállalkozások érdekében hozott ajánlásait beépítsék a tagállami jogszabályokba.** A Bizottság elsődleges célja a rövid távú cselekvési terv kialakítása, másodlagos pedig a közép- és hosszú távú megfontolások vitára bocsátása.

A szociális vállalkozás, egyúttal **a szociális szövetkezetek legfőbb feladata, hogy a helyi társadalmat erősítse** azáltal, hogy a benne résztvevő embereket foglalkoztatja, illetve az őket körülvevő társadalmi környezet számára értékes terméket állít elő. A tevékenységből származó bevételek fontossága csupán másodlagos lehet. Legfőbb piaci jelentősége abból fakad, hogy ezeket a termékeket, szolgáltatásokat, innovatív megoldással – a társadalmi környezet intenzív bevonásával – állítja elő.

„Szociális vállalkozáson” a Bizottság olyan vállalkozást ért:

- amelynek esetében közérdekű szociális vagy társadalmi cél szolgál a gyakran magas szintű szociális innovációban megnyilvánuló kereskedelmi tevékenység alapjául,
- amelynek nyereségét elsősorban e szociális cél elérése érdekében forgatják vissza,

¹⁵ Bővebben az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, Az európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Tanácsának Kezdeményezés a szociális vállalkozásokért című dokumentumából COM (2011) 682

- és amely küldetésének megfelelő – demokratikus vagy részvételi alapelveken, illetve a társadalmi igazságosság célkitűzésén nyugvó⁸ – szervezeti felépítéssel vagy tulajdonrendszerrel rendelkezik.

A szociális vállalkozások az európai országokban található piaci szereplőktől leginkább abban különböznek, hogy **hiányoznak vagy gyengén fejlettek a működésüket meghatározó szabályozási mechanizmusok, illetve nincs a társadalom által ismert intézményrendszerük.** Ez azt a problémát idézi elő, hogy a **hátrányos helyzetűeket érintő társadalmi előítéletek és a profitmaximalizálásra nem törekvő szervezeti berendezkedés miatt nem alakul ki a harmadik szférát támogató befektetői háttér.**

A Bizottság a Társadalmi vállalkozások megerősítésére 3 prioritás mentén 11 kulcsintézkedést tartalmazó cselekvési tervet hozott létre.

I. A finanszírozáshoz való hozzáférés javítása (4 kulcsintézkedés)

II. A társadalmi vállalkozói réteg láthatóbbá tétele (4 kulcsintézkedés)

III. Jogi környezet javítása (3 kulcsintézkedés)

A szociális szövetkezetek fejlődéséhez elengedhetetlen egy európai szintű eszmecsere, mely elősegíti a szövetkezetek képzését finanszírozási hátterének kialakulását, és a tapasztalatok cseréjét. Ezért mindenképpen **törekedni kell ezen szervezetek közötti kooperáció kialakítására,** melyet egy országos szervezet foghat össze, (Magyarországon ilyen lehet a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége) mely meg tudja valósítani a piaci térnyerés érdekében végzett tevékenységet, mely kihatással lehet a kormányzati tevékenységre és az üzleti szektorra is.

A nemzetközi tapasztalatok alapján elmondható, hogy azokon a területeken is **lehetséges a szociális szövetkezetek fejlesztése Magyarországon,** ahol jelen van a társadalmi felelősségvállalás a hátrányos helyzetűek, a fogyatékkal élők, a gyermekeket nevelő szülők és az idősek esetében. A **vidéki területeken gyakran előfordul, hogy a szociális ellátórendszer kapacitáshiánnyal küzd, szolgáltatásaira ugyanakkor igény mutatkozik.** Ha a hátrányos helyzetű – egyben a szociális szövetkezetek potenciális munkavállalóiként megjelenő – embertársainkkal szembeni bizalmatlanságot csökkenteni lehetne, érdemi munkaerőt alkalmazhatnánk e területeken (idősek, fogyatékkal élők ellátása, stb.).

A szociális szövetkezetekkel kapcsolatban elmondható, hogy leginkább olyan emberek számára nyújt lehetőséget, akik képzettségi státuszuk, egészségi állapotuk, koruk révén kiszorultak az elsődleges munkaerőpiacról. Szintén a szociális szövetkezetek potenciális munkavállalói azok, akik a települési perifériákon nem jutnak munkalehetőséghez, illetve a közlekedési infrastruktúra fejletlensége, vagy a közösségi közlekedési szolgáltatások elégtelen volta miatt nem megoldható a térségi központot, potenciális munkahelyet megcélzó ingázás (kistelepülések tipikus problémája: napi két buszjárat, nem igazodva a munkahelyi elvárásokhoz). Ennek érdekében **javasolt felülvizsgálni, melyek azok a tevékenységek, amelyek szociális szövetkezeten keresztül**

végezhetők, helyben munkahelyet és jövedelmet teremtenek; egyúttal megoldást kell találni a hátrányos helyzetűekkel szembeni fenntartások kezelésére. Mindez hosszadalmas szemléletformáló munka eredményeként jöhet létre, de a pozitív kezdeményezések, példák ösztönzően hatnak a hátrányos helyzetű térségek ilyen jellegű fejlesztésére is.

Míg a szociális ellátó rendszerek leginkább a női munkaerő foglalkoztatást biztosítják, addig a **vidéki hátrányos helyzetű férfiak és fiatalok jelentős munkaerő kapacitást jelentenének a nagy élőmunka igényes mezőgazdasági tevékenységet végző szövetkezetek számára**, mely megoldást jelenthet a vidéki foglalkoztatás mutatószámainak növelésére. A korábbi tanulmányunkban bemutatottak alapján **a közfoglalkoztatás továbbfejlesztése hosszú távon megoldást jelenthet, abban az esetben, ha biztosított a felvevőpiac a megfelelő minőségű mezőgazdasági termékek számára.**